

DOSYA NO: 209

İsmail Mansur ÖZDEMİR¹ | USSAP Başkanı | KASIM 2022

İRAN'IN DÜNYÜ, BUGÜNÜ, GELECEĞİ

Bölgemizdeki yoğun hareketlilikten İran'da nasibine düşeni aldı. Mahsa Emimi isimli bir genç kızın tartışmalı ölümü sonrasında İran adım adım artan bir hareketli sürecin içine girdi.

İlk olarak İran'a 1995 yılında genç bir sosyoloji öğrencisi olarak gitmiştim. İran devrimi ve sosyolojisini gözlemlemek amacıyla yaptığımız bu mesleki ziyarette pek çok not alma ve bunları bölümde sunma ve tartışma imkânı da bulmuştuk. Sınırlı ve tarafgir bilgilerin yaygın olduğu bir dönemde bu ilmi ve sosyolojik gezi çok değerli olmuştu. En çok dikkatimizi çeken noktalardan biri bir devrim yaşanmış olan İran'daki ekstrem insan gruplarının hangi değerde birleşiyor olduğunu anlamaya yönelik gözlemlerimizdi. Birbirinden oldukça farklı özellikler taşıyan insanların bir arada yaşama imkânı ve çerçevesini anlamak için pek çok soru ürettiğimizi ama yeterince cevap alamadığımızı ve yaklaşık bazı yorumlar yaptığımızı hatırlıyorum. O zaman meslektaşarımla özellikle Muhammed Aydın Bey ile yaptığımız değerlendirmelerde İran'ın gelecek

¹ Uluslararası Siyasal, Sosyal Araştırmalar Platformu (USSAP) Başkanı

hikâyesinin ya da kırılma noktasının da birbirinden farklı yaşam kültürlerine sahip toplumsal grupların hangi değer noktasında ve nasıl bulaşacakları olduğunu konuştuğumuzu iyi hatırlıyorum. İnkılabı yücelten dindar gruplar yanında, İstanbul'da göremeyeceğiniz savruk hallere sahip insan tiplerini bir arada görebileceğiniz bir görünüme sahipti İran. İran devlet ve ideolojik sisteminin toplumsal bütünleşmeyi temin ve ortak İslami bilincin oluşması konusunda bir gayret ortaya koyduğunu ve buna yönelik çalışmalar yaptığını biliyorum. Davet ve ikna çalışmalarının yaygın olarak tüm kurumlar eliyle gerçekleştiğini tahmin ediyorum. Belli ki bu çalışmalara rağmen İslami rejime bağlı bir toplumsal taban yanında, seküler bir toplumsal yapı varlığını güçlü şekilde idame ettirmiş oldu. İdeolojik bir problemden ziyade İslam ve İslam karşıtlığı olarak tezahür eden bu yapıyı görmemek için kör olmak lazım. Ara ara belli vesilelerle varlığını güçlü şekilde ilan eden seküler İran toplumu İran güvenlik birimleri eliyle bastırılıyor. Temel anlamda bir hak ihlali zemininde küresel sisteme takdim edilen kitlesel olayların küresel yansıması hızla bir rejim tartışması olarak biçim buluyor. İran karşıtı küresel sistem bu tip olayları içeride yeterince manipüle edemese de dışarıdan bu sürece güçlü bir küresel destek sunuyor.

Bu olaylar belli aralıklarla ortaya çıkıyor ve belli ki bu olayları var eden bir durum var. Peki, bizler İran'da ortaya çıkan bu olayları nasıl algılayacak ve nasıl konumlanacağız.

Aslında herkes nerede duracağını yaklaşık olarak belirlemiş durumda. Sol, seküler çevreler bu konuda buldukları değer dünyası üzerinden destek verip, molla rejimi olarak tarif ettikleri rejimin devrilmesinin bir fırsatı olarak algılayıp, yönetiyorlar. Milliyetçi, ulusalçı çevreler meseleye parçalı bir görünüm içinde bakıyorlar, bazıları için İran kusurlu iken özellikle Ulusalçı, Avrasyacı gruplar için bu tip olaylar ABD oyunu olarak algılanıyor.

İslamcılar ve muhafazakârlar da kendi içlerinde birkaç parçaya bölünerek konuyu ele almaya çalışıyorlar. Bu gruplar için İran'ın Şii kimliği ve yayılcı eğilimleri de konuyu algılamak belirleyici oluyor ve bazen kantarın topuzu kaçabiliyor ve seküler gruplardan bile daha sert bir okuma ortaya çıkabiliyor.

Artık çerçevesi belli hale gelen kategorik bakışlar mevcut İran'daki gelişmelere. Fakat bu son olaylarda nispeten bazı değişiklikler var. Son olaylarda konuyu hak temelinde ele alan yaklaşımlarla, seküler bir devrim çağrısı yapanların sesleri birbirine giriyor. Birde konu ölen kızın Kürt kimliğine sahip olduğu ortaya çıkınca Kürt soylu isimler ideolojik konumlarını da görmezden gelerek etnik temelli bir İran karşıtı algı ve söyleme yöneliyorlar. Bu haliyle son yaşanan olaylarla ve ortaya çıkan dinamik süreç içinde, fark edilir bir dönüşüm yaşanıyor. Kategorik bakış açısında değişimler yaşanıyor ve her bireyin konuyu ele alma biçiminde farklılıklar ortaya çıkmaya başlıyor. Burada olgular kadar algılarda etkili olmaya başlıyor.

Benimde bu konuda pek tabii bir bakış açım var ve olayı farklı boyutları ile ele almaya çalışıyorum. Bütüncül ve kategorize etmeyen bir bakış ya da metodolojiyi temeli itibarıyla benimsiyorum. Rahmetli Erbakan Hoca'nın İran algısındaki makuliyeti sürdürmeye gayret ediyorum. Rahmetli Hoca İslam İnkılabını bir değer olarak algılamak, İslam kardeşliğinin değer yargıları ile konuyu algılama eğiliminde hareket etme yolunu

seçti. İşlevsel perspektifini ise İslam Birliği çalışmaları üzerinden inşa etti. Kendisinden sonra gelenler bu süreci sürdürme konusunda gayretli oldular. Tabii bu hassas ilişki sürecini bugün ortak bir bağlam var ederek sürdürmek yüksek medeniyet ve siyaset perspektifini zorunlu kılıyor.

İran İnkılabı 1995 yılında gördüğüm ve kırılma noktası olarak tanımladığım noktada duruyor. İnkılap bir vaat ortaya koymuş olsa da bugün buna ulaştı mı? İçeriden yapılan öz eleştiriler ve açık kaynaklardan yaptığımız gözlemler bu vaadin gerçekleşemediğini önümüze koyuyor. Gayretlerine rağmen içeride azımsanmayacak miktarda bir muhalif kitle var ve bu insanlar kendi vatandaşı. Belli ki rejim içeride muarız bir kitleyi üretecek nitelikte bir süreç içinde. Bu politik bir görünümünden ziyade dini bir alan üzerinden karşımıza çıkıyor ve hızla politik bir görünüm kazanıyor. Bazen mücadeleyi zorunlu kılacak bir sert görünüm ortaya çıkabiliyor. Bu durumla mücadele etmek için kullanılacak devlet dilinin ve yöntemlerin de mutlaka makul, adil ve hukuk sınırları içerisinde ve pedagojik ölçüler yanında İslam'ın nezahet ve zarafetine uygun olması gerekiyor. Tüm bu gayretlere rağmen niyeti bozuk süreçlerle mücadelenin de profesyonel ve makul bir çerçeveye sahip olması gerekiyor. Hızla devlet ve hükümet düşmanlığına dönen bu olayları bir profesyonellik içinde sürdürmek ve özellikle kurumların iyileştirilmesi her zaman bir ihtiyaç.

Burada bilinmesini istediğim ve buradan bakıldığında görülmeyen bir nokta var. İran devleti, vatandaşlarından dindarlık ve ahlakilik temelinde minimum düzeyde taleplerde bulunuyor aslında. Her devletin talep ettiği meşru, makul, ahlakilik ölçüleri yanında, kriminal konular olan narkotik, kumar ve fuhuş gibi konularla mücadele ediyor. İran'a gittiğimde en çok dikkatimi çeken şey devrime rağmen İran toplumunun rahat ve seküler yaşam tarzı olmuştur. Yaşam içinde kadının özgür hali, iş ve yaşam içindeki var olma cesaret ve becerisi, yaşama dair kararlarda güçlü İran kadını olgusu beni çok şaşırtmıştı. İran'da kadın erkek ilişkilerinde sadece erkek değil kadında ilişkilerin şeklini ve geleceğini belirleyebilir. Bugün İranlı kadınların sokakta olması İran'da kadınlara bırakılan oldukça geniş opsiyonların bir sonucu. Devletin tahdit ettiği şeyler her makul devletin tahdit ettiği şeyler. Burada önemli nokta ortaya çıkan kriminal ihlallerde; süreçle, olay ve kişi ile konumlanma biçimi ve bu müdahaleyi yapacak kurumların pedagojik kabiliyeti ve bunun açık bir süreç olarak yönetilmesidir. Umarım bu olay bir ders olur ve süreç yönetimi daha şeffaf ve makul bir boyut kazanır.

Ben aslında bu süreci diğerlerinden ayıran noktanın ve ipuçlarının daha küresel boyutlarda aranması gerektiğini düşünüyorum. Dünyanın bir kısmı diğer kısmı ile hasım olmuş durumdadır ve bu hasımlık ilişkisi (kendi içlerinde işbirliği olmasına rağmen) tüm ülkeleri taraf olmaya zorlamaktadır. İran'da bölgesel özellikleri, İslam rejiminin karakteri, Fars kimliği, Şii karakteri ve özellikle Ortadoğu'da son dönemde aldığı vaziyet ve özellikle Şangay İşbirliği Teşkilatı üyeliği sebebiyle Rusya ve Çin ile kurduğu ilişki süreci ile güncel gelişmeler arasında güçlü bir ilişki olduğunu düşünüyorum.

ABD, Batı blokuna karşı Rusya ve Çin eliyle oluşan diğer blok Soğuk Savaş dönemi dikotemisinden çok daha güçlü durumdadır. Ukrayna Savaşı da süreci oldukça somut bir noktaya taşımış ve sert bir süreç işlemektedir. Avrasya blokunun dinamik ve güçlü işbirliği yapısı ve operasyonları sebebiyle İran'ın yapısal

sorunun tahrik edilerek depreştirildiğini düşünüyorum. Basit gibi görünen bir toplumsal olayın bu kadar geniş bir zeminde biçim değiştirerek ve hatta geleneksel ittifakları bozarak bir rejim tartışmasına döndürülmesinin rastgele olmadığını düşünüyorum. (İran ve PKK-PEJAK ittifakı bu süreçte ABD eliyle bozdurulmuştur.)

Bu yaşanan süreci sadece küresel bir operasyona bağlamak pek tabii olayı eksik algılamak olur. Burada İran'ın toplumsal kapasiteyi inşa etmemesi, kendi sınırları ve komşu hatlarında var ettiği düşmanlıklar ve hatalı ilişkilerinde bu sürece sebep olduğunu ifade etmek istiyorum.

Örneğin PKK, YPG ve YPJ gibi terör unsurları ile ilişkisini bir türlü berraklaştırmayan ve açık, güçlü bir reddediş ile terörü reddetmeyen İran'ın, bugün olaylarda terör gruplarının varlığını görüp bir düşünmesi gerekiyor.

İran bünyesinde çok geniş bir Türk nüfus barındırıyor. Buna rağmen ülkede dikkat çeken Fars milliyetçiliğini dengelemek yerine Türk nüfusu sindirmeye yönelik bir politika tercih ediyor. Türk soylu İran vatandaşları kendilerini rahat hissetmedikleri gibi sürekli bir sindirilme baskısını yaşıyorlar. Özellikle İran'ın Kafkasya politikası bu bölgedeki Türk varlığını görmezden gelen bir politika ve ara ara sarf edilen cümleler Türk toplumunu rencide etmekte başka bir işe yaramıyor. En büyük endişem olaylara müdahale sürecinde İran devletinin bu olayların dışında olan Türk toplumuna bu faturayı kesmesi olur ki bunu kabul etmek asla mümkün olmaz. Zira Güney Azerbaycan meselesi bu süreçlerden bağımsız bir mesele olarak ele alınmalıdır ki daha önce bu konuyu kaleme almıştım. <http://www.muslimimport.com/yazardetay/lacin-turkusu-ve-iran-psikanalitiginde-kafkasya-ve-azerbaycan/157>

İran devletinin ülkesindeki hassas sosyoloji ile konumlanma biçimini yeniden göz önüne alması gerekiyor. Toplumun dönüşümü ve dinin toplumsal hayata ikamesi konusunu yeniden tartışması ve nezahetli bir üslubu, şeffaf olarak tanımlaması gerekiyor. Kriminal düzeydeki ahlaki ve davranışsal problemlerle yüzleşme ve mücadele dili yanında bu konudaki personel temsil ve niteliğinin kapasitesinin artırılmasını sağlaması gerekiyor.

Sonuç Yerine...

Son gelişmeleri algılama konusunda ülkemizdeki kafa karışıklıklarına rağmen biz Türkiyeli Müslümanlar; din kardeşliği, komşuluk hukukunun gerekleri ve diplomatik nezahet temelinde gelişmeleri ele almak zorundayız. Makul ve yapıcı bir yaklaşımla konuya bakmayı sürdürmek her zaman değerli.

Bu bağlamda bizim baktığımız noktadan İran'a kardeşçe önerilerimiz kısaca şunlar olabilir.

- İran'da dinin ruhuna uygun nezahetli bir dilin ve üslubun oluşması ve bunun ülke içi kadar ülke dışına da gösterilmesi zarurettir. Kapalı bir görünüm, sert ve meydan okuyucu bir temsil çok uygun gözükmemektedir. Bu süreç zamanla sistem kadar bir insan tipide var etmektedir. Diplomasiden, spora kadar ülke dışı temsillerde sistem agresif bir insan tipi ortaya çıkartıyor. (Son İslam Oyunlarında bizzat gözlemlediğim şey; İranlı sporcuların diğerlerinden farklı agresif, sosyaliteye kapalı hatta yer yer saldırgan tutumları idi. Bu manzarayı neredeyse tüm spor branşlarında gördüm ki çok üzücü bir durum. Bu agresif üslubun hiçbir faydası olmadığı gibi İran'ı sistem dışına itmektir.)
- İran denince İslam değil Şia'nın akla ve gündeme gelmesi ilginç bir durumdur. Bu İran kadar Sünni topluluklardan kaynaklanmakla birlikte, İslam'ın genel temsil ve var oluşu ile mezhebi temsil arasındaki denge kaybolmuştur. Kimse Türkiye, Malezya, Pakistan devince Sünnilik akla gelmiyor iken bu kadar tarihi müktesebata rağmen niçin İran denince niçin Şia akla gelmektedir. Bu çok önemli ve hassas bir konudur. Bu konudaki hassas denge noktası aranmalıdır. Bir ilahiyat meselesi olmanın

ötesinde bir devletin kimlik ve varlığının temel parametresinin mezhebi olması tartışılması gereken bir noktadır.

- İslam inkılabı dünya Müslümanları için bir beklenti var etmekle birlikte, oldukça içe kapalı bir sürece hapsedilmiştir. Kapalı bir rejim görüntüsü ile dünya Müslümanlarının ve insanlığın tartışmaya açtığı bir model ve medeniyet temsili ortaya konmuş değildir. Bu algı küresel Siyonizm'in de katkı sağladığı bir negatif propagandanın da ürünü olmakla birlikte, asıl sebep İran'ın odaklandığı nokta, temsil tipi ve kullandığı dilde aranmalıdır. İran'ın da buradan çıkarması gereken dersler vardır.
- İslam'ın temsilinde fıkhıtan önce güçlü bir inanç, meşruiyet ve adalet esastır. Adalet ve Hak konusunda rejim tekâmül seyrini tamamlamalı; kurum ve insan modelini var etmelidir. Yoksa tüm dünya için yanlış bir model olarak tartışılmaya devam edecek ve dünya Müslümanları için maliyet yaratır bir hal alacaktır.
- Hiçbir coğrafyada devlet temsiline ulaşmış bir yapı Müslüman kanına giremez. Devlet temsili yücelik, olgunluk gerektirir. Devletler, gayri meşru yardımcı enstrümanları ve terör unsurlarını varlıklarının ve menfaatlerinin devamı için kullanamazlar. Bu sebeple sınır ülkelerdeki İran varlığının meşruiyet ve sınırlarında, devlet ağırlığı ve İslami esaslar belirleyici olmalıdır.
- Var oluşunu salt Farslık ya da Şiilik üzerinden var kılan bir devlet temsilinin ötekileri olacağı gibi meşruiyeti tartışmalı hale gelecektir. Sınır ötesinde Sünni bölgelerin Şiileştirilmesine yönelik kaynaklar İslam olmayan halkların İslamlaştırılması için kullanılmalıdır. Ülke içindeki meşru etnik, mezhepsel çeşitlilik korunmalıdır. Devletin şefkat ve koruyucu tutumu esastır. Bu koruyucu tutum zaman içinde kalpleri yumuşatır; makuliyet ve tevhide var kılar.
- İslam ülkesi Sılm "Barış" ve adalet ülkesidir. Düşmanın bile adaletinde şüpheye düşmediği bir nizam esastır. Sürekli hak ihlalleri ve adalet üzerinden tartışılmak anlaşılır bir durum değildir. (Mahsa Emine süreci çok kötü yönetilmiş ve insanların bir kısmı bu kötü süreç yönetimi sebebiyle muhalif pozisyon almıştır.)
- Rejime ve dine karşı yapılan taarruz ve saldırılarda devletin vazifesini yapması esastır. Sürece müdahale devlet ağırlığına yakışır şekilde olmalı, adil ve şeffaf bir yargılama süreci olarak yönetilmelidir. Herkes süreçten emin olmalıdır.
- Mahsa Emine müdahale ve ihmali sebebiyle öldü ise suçlulara ceza verilmeli ve diyet ödenmelidir. Devlet hata yaptıysa özür dileyebilmelidir.
- İran karşısında ABD merkezli küresel yapı dünyanın pek çok ülkesinde ahlaksız süreç yönetimleri yapmaktadır. ABD ve Batılı ülkelerin İran'daki kitlesel olaylara verdiği destek aşıkârdır. Medya ve

propaganda desteği yanında CIA eliyle de benzer olaylara destek vererek rejimleri yıkmaya çalışmaktadır. Hiç kimse ABD'nin bu şımarık tutumunu sorgulamamaktadır. İran bu küresel isihbarat operasyonunu faş etmeli ve delilleri ile kamuoyunun önüne sunmalıdır. Bu alçak müdahale biçimine karşı tüm devletler ortak tutum sergilemelidir. İran'da yaşanan sürecin arkasındaki ABD, Batı ittifakı görmezden gelinmemelidir.

- İran bir ulus'un devleti değildir. Azınlıktaki Fars toplumu haricinde çok yüksek düzeyde bir Türk nüfusu bulunmaktadır. İran toplumu içinde var olan Türk nüfus konusunda İran makul bir vaziyet almalıdır. Bunun yanında Kürt, Arap ve diğer toplulukların hakları da gözetilmelidir. Benzer bir durum ülkede bulunan Sünni gruplar içinde geçerlidir. Sünni gruplar huzur ve güven içinde yaşamlarını sürdürmeli, dini varlıkları ve özel hukukları (fıkıh, sosyoloji ve örgütlü varlıkları) korunmalıdır.
- İran kendi içinde rahat bir yaşam çeşitliliğine sahiptir. Kendi tecrübelerim yanında, yakın zamanda izlediğim bir Alman belgeselinde de gezgin, hayretler içinde bunu itiraf edebilmiştir. İran'ın dış dünyadaki imajı ise bundan farklıdır. Bu kapalı görünüm bir politika ise bile yanlıştır. Belli ilkeler etrafında güçlü bir imaj, propaganda ve tanıtım çalışması zarurettir. Bu bir tercih olmaktan öte zarurettir. Pek çok sorunun kaynağı tam olarak kendisini ifade etmemesi ve kapalı bir rejim görüntüsü vermesidir. Bu konuda bir özgüven dönüşümüne ihtiyaç vardır.
- Türkiye ile İran ilişkileri ve diplomasi tarihi çok eskidir. İki millet arasında binlerce yıllık bir bağ ve ilişki vardır. En uzun süreli sınırlar yanında savaşımlık akdi var gibidir. Türkiye İran algısında bu kurumsal gerçekliğe riayet etmektedir. İran'ın da Türk ve Türkiye algısı konusunda makul, sabırlı ve güven verici bir pozisyon alması gerekir. Sn. Cumhurbaşkanı tarafından Bakü'de okunan Aras şiiirine karşı gösterilen reaksiyon ve saldırgan dil İran Psikanalitiđi yanında güncel durumu görmek açısından çok rahatsız edici olmuştur. İran'ın Türkiye'yi rahatsız eden her konuda dostluğunu göstermesi beklenir. Özellikle PKK terörü ve Ermenistan'ın saldırgan tutumu konusunda titiz davranması beklenir. Özellikle Suriye ve Irak'ta iki ülkenin karşılıklı olarak birbirinin hukukunu koruması beklenir. Suriye'de Türkiye sınırına yakın bölgelerdeki ısrarcı tutumlar kırıci ve incitici bir pozisyon oluşturabilmektedir.
- Ve son olarak; İslam Birliği ve bölgesel birliğin teminine yönelik olarak; siyasi, bölgesel, askeri, ekonomik, ilmi ve kültürel işbirliğinin tam olarak sağlanması ve samimi bir iletişim zemininin oluşması ve gizli ajandaların işletilmemesi en büyük ihtiyaçtır.

Büyük güçlerin kontrolündeki kriz bölgeleri olan Suriye, Yemen, Irak ve özellikle Zengezur'da bu işbirliği yapılmalıdır. İslam dünyasındaki vahdet sorunu tüm politik sorunların yegane kaynağıdır. İslam toplumları arasındaki güçlü iş birliği ise pek çok sorunun temel çözümüdür. İran tartışmasız kadim bir ülkedir ve kadim bir coğrafyada kurulmuştur. Kültürü ve devleti var eden hikâye ve müktesebat ile savaşımlmaz, mücadele edilmez.

İran kendini var eden değerler ile en güçlü şekilde barışmalı, İslam İnkılabının kendi toplumu ve dünya nezdinde doğru algılanması; Sılim ve adalet üreten bir sistem var edebilmesinin imkânına konsantre olmalıdır. Ayrıştıran ve kopuşları izleyen bir epistemoloji yerine bütünleştiren, İrfani ve medeniyet kurucu bir modele; halkının, Müslümanların ve dünyanın ihtiyacı olduğu gerçeğini hatırlamalıdır. Böylece kendi topraklarından başlayarak bir barış ve ihtida sürecinin oluşması mümkün olacaktır.